

➤ Viljan att bli ett med hästen: Om
relationen mellan häst och flicka i
Inger Frimanssons hästböcker

—

Anna Nygren

I nger Frimanssons hästboksserie *KoNa-klubben* (2011–2015) är representativ för hästboken som genre. Detta kan sägas trots hästboksgenrens bredd och komplexitet. Hur hästboken definieras som genre är en förhandlingsfråga – som också förhåller sig till en allmän diskurs om att ”man” vet vad som är en hästbok, trots att böckerna i genren ofta skiljer sig från denna förutfattade mening. Susanna Hedenborg (2006, 21) påpekar att begreppet ”hästbok” inte är helt tydligt definierat bland litteraturvetare, men ofta betraktas som en bok för flickor i bokslukaråldern. Helen Asklund (2013, 245) noterar hästboksläsandet som en del av en bredare hästflickkultur, vilket korresponderar med Hedenborgs (2006, 22) uppmärksammande av igenkänning som en viktig upplevelse i läsningen av hästboken. Lena Kåreland (2001, 137) pekar på det romantiska och det pedagogiska som karaktäristiska drag hos genren, och Asklund (2013, 243) lyfter fram tropen ”flickan som räddar hästen” som en kliché i genren. Birgitta Lindstam (1982, 16) urskiljer tre olika typer av hästböcker: (1) den som utspelar sig i stall- eller ridskolemiljö med en flicka i huvudrollen, (2) den där en pojke eller flicka lyckas tämja en vild häst, och (3) den där hästen har huvudrollen. Här kan flera centrala tematiker urskiljas: vildheten kontra tämjande eller civilisation, hästens roll för narrativet, stallet som miljö – och den flickmakt som där utövas och förhandlas fram (Asklund 2013, 249), kärleken, hotet mot hästen, och kunskapen som trädning. Dessa tematiker förekommer i olika grad i Frimanssons serie, även om serien som helhet främst förhåller sig till Lindstams första kategori.

De flesta av *KoNa-klubbens* karaktärer är flickor, och ett möjligt alternativ till begreppet ”hästbok”, som jag genomgående använder, hade varit hästflicksbok, eftersom seriens främsta målgrupp är just flickor – detta hade även kopplat samman genren med den bredare flickbokskategorin. Jag väljer dock att använda just begreppet hästbok, eftersom det är mer etablerat. Det faktum att sökordet ”hästbok” på internet också ger träffar på faktaböcker om hästar är inte heller till sin nackdel, eftersom hästboken som genre arbetar i en kunskapstradition och ofta blandas fiktion och fakta samman – exempelvis i den kontext som tidningen *Min Häst* utgör. Det är en central tidning för hästflickor, i vilken tecknade serier och noveller blandas med artiklar, faktarutor och frågespalter.

KoNa-klubben är också omtyckt av läsarna. Vera, 11 år från Skellefteå, säger i *Nu: Det liberala nyhetsmagasinet* (3.11.2016) att: ”Det bästa som jag har läst är en serie som heter ’KoNa-Klubben’ och som är skriven av Inger Frimansson. Boken handlar om två tjejer som tillsammans med sina hästar far på olika uppdrag.” Serien kombinerar vardag i stallet med mer äventyrliga inslag och förenar eskapism med realism. Moa Matthis skriver i *Dagens Nyheter* (13.6.2015) att ”Hästvärlden är förstås full av drömmar, men den kräver av sina människor att de alltid handlar rätt. [–] Sveriges mästertliga hästboksförfattare – Lin Hallberg, Pia Hagmar, Inger Frimansson – bygger sina barn- och ungdomsböcker kring samma konflikt [den mellan drömmen och moralen], men ger den unga hästmänniskan, som oftast är en flicka, bekräftelse.” Här placeras Frimansson

in i en kontext av hästboksförfattare, och hennes böcker ställs i relation till den hästvärld de skildrar. Boken blir därmed en del av en större kultur.

Syftet med denna artikel är att pröva en posthumanistisk läsning av Frimanssons bokserie, och visa hur en posthumanistisk förståelse av Frimanssons böcker, liksom hästboksgenren i stort, har en subversiv potential i det att det är en populär genre som samtidigt luckrar upp gränserna för den mänskliga tillvaron. Som en del av den subversiva potentialen undersöks hästbokens möjlighet att vara en flickfokuserad utpost för en posthumanistisk förståelse av världen och människans relation till icke-mänskliga djur – vilket också innebär ett synliggörande av hur hästboken är en del av en bredare hästkultur, som är starkt men komplext könad.

Posthumanism är en teoretisk inriktning som funnits sedan 1990-talet, men vars rötter kan sägas leda bakåt till åtminstone 1960-talet och Michel Foucaults konstaterande att mannen, eller människan, är en sentida uppfinning (Foucault 1971, 387; Wolfe 2009, xii). Teorin innebär alltså ett decentraliserande av människan, med utgångspunkt i en kritik av hur människan, som politisk och samhällelig instans och som filosofiskt koncept, förtrycker allt icke-mänsklig, såsom djur, natur, materialitet och kropp, både i relation till det som ligger utanför människan och till det icke-mänskliga inom människan (Wolfe 2009, xv). Teoretiker som Donna Haraway, Gilles Deleuze och Felix Guattari, Jacques Derrida och Rosi Braidotti kan räknas till den posthumanistiska traditionen, som i sin kritik av mänsklig överhöghet ofta rör sig i gränslandet till det ekokritiska, nymaterialistiska, feministiska och ekofeministiska (Haraway 2007; Deleuze & Guattari 1987; Braidotti 2013, 2017, 2021). En posthumanistisk läsning innebär en läsning där det icke-mänskliga får ta plats och bli en maktinstans som rubbar idén om det mänskliga autonoma subjektet.

Denna artikel undersöker å ena sidan hur *KoNa-klubben* skildrar relationer mellan människor och hästar, och gestaltar gränsen mellan det mänskliga och det icke-mänskliga som porös, och å andra, hur hästboken skildrar en stalltillvaro som skapar en egen kultur, med egna lagar och regler. Synen på stallet som en egen kultur finns bland annat hos Karin Milles, Anne Hedén och Ulrika Milles i *Över alla hinder. En civilisationshistoria* (2000, 9). Idén om den porösa gränsen, som motiv i hästboken, är mindre utforskad, och kan rimligtvis sägas höra samman med vissa hästböcker, men inte alla, samt stå i en komplex relation till den hur genren förhåller sig till det vilda (se Lindstams andra kategori av hästböcker) respektive det realistiska (Linstams första kategori) – vilket Matthis och Hedenborg kopplar till ett klassperspektiv (Hedenborg 2006, 22; Matthis 1997).

Hästboksgenren är relativt utforskad, dessutom behäftad med låg status i akademiska och litterära sammanhang. Detta har inneburit att forskningen om hästboken närmast sig det aktivistiska, i en vilja att höja genrens anseende. Denna artikel problematiserar det förhållningssättet och hävdar att Frimanssons böcker, i likhet med genren i övrigt, är samtidigt reproducerande och

radikala. Den stalltillvaro som Frimansson ger uttryck för är en kunskapsmiljö starkt präglad av ekonomiska intressen, men inom ramarna för detta blomstrar en kärlekshistoria mellan mänskliga och icke-mänskliga agenter. Det är en kärlek som är kroppslig, men som också överskrider kroppens gränser. Genom en materialitets- och affektteori och nymaterialism uppmärksammas hur kärlek och andra affekter spelar in i den fysiska miljön och påverkar den kunskap som uppstår och de relationer som möjliggörs.

Dessa relationer kan förstås genom begreppet mer-än-mänsklig, som exempelvis används av Jenny Jarlsdotter Wikström i avhandlingen *Materiella vändningar: Läsningar av Parland, Lispector, Berg och Byggmästar* (2020). Begreppet bygger bland annat på Rosi Braidottis och Donna Haraways teorier om att "alla kroppar är redan sammankopplingar av olika kroppar, vilket mikrobiologin visar – bara människan skulle få syn på det och begripa vidden av att hon själv 'alltid redan' varit mer än mänsklig. Dualismerna har i praktiken aldrig funnits, därför är det viktigt att människan släpper greppet om dem" (Jarlsdotter Wikström 2020, 243).

Jag läser Frimanssons texter både medhårs och mothårs – samtidigt. En mothårsläsning, eller en paranoid misstänksamhetens läsning innebär att det queera eller skeva kan vaskas fram ur på ytan (hetero)normativa berättelser. Asklund pekar på hur en queerteoretisk ingång är relevant för förståelsen av hur kön görs i den specifika stallmiljön (Asklund 2013, 245) – det queera ligger för Asklund till stor del i hur stallet utgör en arena där feminitet görs, från-kopplat en manlig blick; den närmast separatistiskt kvinnliga miljö som stallet utgör skevar den manliga och militära tradition som stallet också bär. Jag vill även peka på begäret till hästen, inte som ett i första hand sexuellt begär, men som ett kroppsligt, som i sig queert, eftersom det överskrider artgränser och också tillåter en omformulering av flickans kroppslighet, som specifikt queert och skevt. Medhårsläsning, eller reparativ läsning, letar inte efter något dolt utan bygger snarare på det mer öppna i texten – och bjuder in den analyserade skönlitteraturen att själv vara litteraturteori, en sorts sammansmältning av teori och fiktion som tillsammans skapar en feminism, en queer-/skevhet, en aktivism, en världssyn (Sedgwick 2003, 128; Österholm 2012, 91–93). I mitt fall handlar det om att synliggöra hur en läckande mänsklighet ligger på ytan av Frimanssons texter, och lyfta detta läckages politiska och etiska potential.

Klubben för KONstiga NAMN

Frimanssons bokserie har namnet *KoNa-klubben*. Jag kommer i denna artikel undersöka samtliga delar i serien: *Rida på Golden* (2011; =RG), *Rädda Rabalder* (2011; =RR), *Kan man älska Misja?* (2012; =KMÄM), *Tröst hos Pinto* (2013; =TP), *Lita på Dunder* (2014; =LD) och *Full galopp på Flinga* (2015; =FGF). KoNa står för Konstiga NAMN. Det är en klubb som startas av böckernas protagonist Frossan och hen-

nes i första boken nyfunna, i de senare bästa, vän Bojan. De har det gemensamt att båda har konstiga namn, och de gillar hästar. De konstiga namnen gör att Frossan och Bojan intar lite av en underdog-position i förhållande till de coolare tjejkarna i stallet, med Emma i spetsen. Detta är ett vanligt berättarperspektiv i hästboken som genre – att det skrivs fram olika typer av hästflickskap, där empatin ligger hos den mindre privilegierade och där antagonisterna framställs som snobbiga, ett narrativ som exempelvis syns från Nan Inger Östmans böcker om Piglet (1968–1970) till Pia Hagmars serie om Millan (2012–2014), och som bland annat uppmärksammas av Hedenborg (2006, 22). Utifrån denna position löser medlemmarna i KoNa-klubben, som genom seriens gång utökas, diverse mysterier och problem. Seriens huvudsakliga arena är den ridskola där Frossan rider och där Bojan har sin häst Golden uppstallad. Problemen som uppstår handlar exempelvis om hur Frossan och Bojan ska rädda Rabalder, Frossans favorithäst, från att säljas, hur de ska få reda på vad som gör hästen Misja så sur, och hur de ska få ihop pengar så att Fiona, en (mänsklig) vän till Frossan och Bojan, kan följa med till Island.

Hästlitteraturen: Forskningsläget

Det svenska akademiska perspektivet på och intresset för hästlitteraturen framstår som relativt begränsat. Det som skrivits är främst artiklar och studentuppsatser. Dock har intresset på senare år ökat något, och flera forskare verkar vara eniga med Kristin Hallberg (2003) när hon konstaterar att hästboken förtjänar en högre status. Hallbergs artikel är en tidig text som intresserar sig för hästboken. Här diskuteras ett antal hästböcker med syfte att visa hur genren tar upp viktiga ämnen. Hallberg (2002, 35) menar att hästboken orättvist setts som sämre, mer konservativ och ytlig. Susanna Hedenborg (2006) diskuterar hästbokgenren med utgångspunkt i vad som bedöms vara arbete. Hon berör barns arbete i stall, makt och kunskap. Liksom hos Hallberg är genus- och generationsaspekten viktig hos Hedenborg. Milles (2000, 75) betonar det utopiska draget i hästvärldens fiktioner, och menar att hästlitteraturen berör drömmar, och att läsaren behöver "ha sin utopi broderad i hjärtat" för att överleva i en värld som inte bekräftar hennes intressen och kärlek. Denna utopi gränsar till det politiska, vilket enligt Milles ligger i hästboksgenrens tradition. Det utopiska innebär också att hästboken med fördel kan läsas också av icke-ridande hästflickor (Milles 2000, 76). För Milles framstår det dock som om de mer samtida hästböckerna förlorar något av sin potential, i och med att genren blir alltmer realistisk och melankolisk i takt med att ridning och hästsamvaro under 1900-talets gång feminiserats. Hästbokshjältinnan blir därmed mindre könsöverskridande, och hästen, menar Milles (2000, 80) blir mer en ansiktslös ridskolemassa.

Inom ramarna för flickforskning har flickan som fenomen, grupp, kategori och position studerats.¹ Ett exempel på en flickposition är hästflickan: hon som

befinner sig i stallet, det fysiska eller det fiktiva. Stallet kan ses som ett eget rum, ett kvinnoseparatistiskt rum. Helen Asklund (2013) undersöker hästflickan som litterär gestalt ur flickforskningsperspektiv i Lin Hallbergs och Pia Hagmars böcker. Med utgångspunkt i sociologiska och etnografiska studier med fokus på genus – just för att den litteraturvetenskapliga forskningen ännu är så begränsad – analyserar hon flickan i hästboken. Bland annat visar Asklund (2013, 243–257) hur olika sorters flickor existerar inom ramarna för en stall- eller hästkultur: hästdrömsflickorna (de som läser och drömmer om hästar men som inte har egen häst eller rider), ridflickorna (de som rider på ridskola en gång i veckan) och stall- eller hästflickorna (de som tillbringar all sin lediga tid i stallet), hon beskriver genren och hur den förhåller sig till läsaren, om flickmakt i stallet och relationen mellan hjältinna och (mänskliga) antagonister i hästboken samt hur hästboken som genre förändras över tid.²

I *Animal Stories: Narrating across Species Lines* (2011) använder Susan McHugh begreppet *velvet revolution*, sammetsrevolutionen, om hästboken. Med utgångspunkt i Enid Bagnolds roman *National Velvet* (1935), och filmatiseringen (1944) av denna gör McHugh en historisk djupdykning, med brittiskt fokus, i hur kvinnor, främst i en överklassposition, fått möjlighet att rida och vad det gjort för bilden av häst-flick-relationen. Hon pekar på hur media och mediering, ofta visuella narrativ, skapar bilder av hästflickor, och därigenom också begär. Begären kan vara heterosexuella – McHugh (2011, 66) lyfter fram hur det genom historien ofta förekommer en sexualisering av såväl flickor som hästar och kombinationen av dessa. Exempelvis har hästen setts som ett substitut för män, varvid flickan ses som om hon rider en man. Men begären kan också vara lesbiska, och McHugh (2011, 67) understryker hur häst-flick-narrativet kan på en gång förstärka en patriarkal ordning och störa eller skeva den. Häst-flick-relationen kan, menar McHugh (2011, 67) vara queer i det att den härbärgerar ett sorts anarkistiskt begär, präglad av erotiska och sociala krafter, såsom makt och omvårdnad, hårdhet och mjukhet, vildhet och kontroll, fara och njutning. McHugh (2011, 73) menar att de texter och fenomen hon undersöker, när de läses bredvid varandra, bidrar till ett ”breakdown of the subject”, alltså en sorts nedbrytning av subjektet, till förmån för en intersubjektiv existens – människan, flickan, är inte längre ensam i centrum, hon lever tillsammans med hästen, de agerar tillsammans. Det är en utgångspunkt som, menar jag, öppnar upp för ett sätt att tänka som inte ser människan som en självklar mittpunkt, utan visar på möjligheterna för ett kollektiv att göra revolution.

En artikel som ligger mycket nära min undersökning är Aslaug Nyrnes ”Jente-hest-kameratskap på tvers av artar: Hesteboka i økokritik perspektiv” (2019). Nyrnes använder Donna Haraways begrepp *companion species* för att undersöka Lin Hallbergs och Margareta Nordqvists *Sommaren med Sigge* (2014), och ställer sig då frågan huruvida skildringen av relationen mellan häst och flicka kan förstås som antropocentrisk eller økokritiskt medveten. *Companion species* innebär att, med Haraways (2008, 164) ord, vara “at table together; they

are mess-mates, companions, in company, *cum panis*". Det innebär att lyfta fram relationen mellan människa och icke-mänskliga djur i alla dess aspekter, relationen är, vilket Haraway tydligt påpekar, ömsesidig, och synliggör människans beroende av icke-mänskliga arter. Nyernes (2019, 7) slutsats är att "Stallet gör flickorna till 'citizens', de introduceras till en 'other worlding' (Haraway 2008, 20), de ges ansvar och möts med ömsesidig respekt av hästkamraterna".³ Nyernes menar alltså att i hästboken utvecklas flickorna som är dess huvudkaraktärer, till medborgare och människor, genom att de möter andra arter, hästarna. På det sättet överbryggas glappet mellan kultur och natur och dessa två motpoler blir snarare del av samma helhet.

Ann-Sofie Perssons "Narrative Strategies Giving Voice to the Silenced Subject. The Horse in Fiction for Children" i *Barnboken* (2020) undersöker utifrån liknande perspektiv hur narrativa strategier används för att ge röst åt hasten i hästboken. Persson (2020, 3–5) lyfter fram hur hästen samtidigt framställs genom antropomorfism, och som "Other", två till synes motsatta perspektiv som i hästboken ändå samexisterar genom dels en kunskapstradition och dels genom kroppsspråk och blick. I en posthumanistisk tradition, med referens till bland annat Haraway, lyfter Persson fram hur hästboken innebär en navigering mellan likhet och skillnad, grundad i en känsla och en etik centrerad kring medkänsla och omsorg (Persson 2020, 6; Ratelle 2015, 213; Haraway 2007, 12).

Inom barnlitteraturforskningen kan Amy Ratelles *Animality and Children's Literature and Film* (2015), Zoe Jacques *Children's Literature and the Posthuman: Animal, Environment, Cyborg* (2015) och Tess Cossletts *Talking Animals in British Children's Fiction 1786-1914* (2016) nämnas som exempel på hur posthumanism tagit sig in i fältet. Här undersöks artöverskridande relationer med fokus på etiska aspekter och subjektivitet, dock ej specifikt hästflickan eller hästboken. Jacques visar på hur en undersökning av relationen mellan såväl mänsklighet och det icke-mänskliga som mellan barn och vuxen, knyter an till en förhandling mellan likhet och skillnad som hon menar är central för all filosofi (Jacques 2015, 2), och Cosselett (2016, 1) beskriver den trop eller diskurs som det talande djuret utgör enligt följande: "Animals, even when talking, were allied with science, ethics and truth. Animal stories could bridge the gap between child and adult, combining delight with instruction". Vad som synliggörs här är hur det komplex som djur-människa-relationen innebär för filosofin, sätts på sin spets just i barnlitteraturen, där den blir en arena för förhandling av djur-människa-relationen i sig, men också av relationen mellan barn och vuxen, mellan känsla och kunskap, mellan likhet och skillnad. Genom studier ur ett posthumanistiskt, eller ekokritiskt (Nyernes 2019, 7) perspektiv blir det möjligt att likt queerteorin, läsa texter som läckage av mänsklighet, och därmed sker radikala förskjutningar för var gränser för kropp och sinne dras. Texten öppnas då upp för en sådan förhandling.

Utöver den forskning som finns om hästboken och posthumanistiska perspektiv i barnboken, använder jag mig i denna artikel av teoretiska perspektiv

Frimanssons böcker, liksom hästboksgenren i stort, har en subversiv potential i det att det är en populär genre som samtidigt luckrar upp gränserna för den mänskliga tillvaron.

---

som snarare ställer människa-häst-relationen i centrum. Till dessa hör Mari Zetterqvist Blokhuis avhandling *Interaction Between Rider, Horse and Equestrian Trainer – a challenging puzzle* (2019), som undersöker kunskapsbegreppet i förhållande till hur kommunikation mellan häst och människa kan fungera. Vidare används perspektiv antologin *Kentauren. Om interaktion mellan häst och människa* (2010). Här undersöks, med utgångspunkt i skilda discipliner, relationen mellan (icke-fiktiva) hästar och människor, den tysta kunskap som relationen innehåller, det språk som används i talet om relationen och hur det är möjligt att tänka kring relationen i termer av makt. Att använda dessa teoretiska ingångar blir relevant för min undersökning just eftersom gränsen mellan litteratur och verkligheten utanför litteraturen uppluckras av hästflickans position som både läsare och kropp i det fysiska stallet.

Hästflicka utan häst och kunskapsmakten

I detta avsnitt undersöks hur Frimanssons Frossan befinner sig i en hästkulturell kontext som sträcker sig utanför stallet. Fiktionen i serien sträcker sig ut ur sig själv, på olika sätt, vilket bidrar till upplevelsen av stallet och hästboken som en plats och en arena som omfamnar närmast hela världen. Analysen börjar i en beskrivning av hur hästintresset är knutet till faktiska hästar, men även till fiktionen om hästar och till drömmen om hästar – en situation som är präglad av klass och ekonomisk situation. Vidare analyseras hur Frimansson gestaltar hästintresset som litterärt och intertextuellt. Slutligen kopplas detta till den tradition av kunskapskultur som stallet utgör. Redan innan Frossan börjar rida är hon en hästflicka, en med Asklungs (2013, 245) beteckning drömflicka:

Frossan älskade att pyssla med [porslins-]hästarna, att lägga på dem de små skinnsadlarna och trä grimmor och tränns över deras blanka huvuden. Hon visste allt om hur man gjorde. Hon hade tittat i mammas gamla hästböcker och lärt sig på teve. Det allra bästa program hon någonsin sett handlade om

barn på ett ridläger. Barnen hade med sig sina egna hästar till lägret. Hon hade låtsats att hon var en av dem, att hon var på lägret med sin egen häst, sin Fenix.

I verkligheten var det inte så. I verkligheten hade hon aldrig ens suttit på en häst. (RG, 6.)

När Frossan börjar rida smälter leken och verkligheten samman.

Väggarna var täckta av hästbilder och på en av hyllorna stod alla porslinshästar som hennes mamma en gång hade lekt med. Allt från den tiden fanns kvar. Mamma hade sytt små skinnsadlar med stigbyglar av ståltråd. Trots att Frossan nu red på riktigt tyckte hon ändå om att hålla på med porslinshästarna. Hon brukade rykta dem med en avbruten rosa tandborste. (KMÄM, 13.)

Här skapas en värld där fiktion, lek och realitet är i ständig omförhandling och där läckage från den ena världen till den andra är mer regel än undantag. Läckagen går åt båda håll – intresset för porslinshästarna, böckerna och teveprogrammen, det vill säga, icke-verkliga hästar, leder in i ett intresse för och en kärlek till, de verkliga hästarna. Här fungerar hästen parallellt som metafor och material: den konstnärliga gestaltningen av hästen, porslinsfiguren, är en form av metafor för den faktiska hästen, samtidigt är denna figur också tydligt *materiell*, det är en fysisk skulptur, och en glidning sker inom ramen för Frossans intresse. Därefter träder de verkliga hästarna in i historien, men relationen till figurerna och fiktionen fortsätter och förstärks. Detta gäller också Frimanssons förhållningssätt till hästboken som genre, gällande dess intertextualitet. Inom ramen för Frimanssons fiktionsvärld finns andra hästböcker: "Fiona gav henne en hästbok, *Adzerk – den vita hingsten* av Lin Hallberg" (LD, 93). Hallbergs bok är en faktiskt existerande bok, den finns alltså utanför Frimanssons fiktion. Detta innebär att Frimansson appellerar till en form av realism *genom* referens till annan fiktion, fiktion som tydligt kodas som hästlitteratur. Skrivande och läsande, liksom ritande och lekande, är en påfallande stor del av tillvaron som hästflicka, en del som utspelar sig i den hästlösa vardagen och som bygger upp både en individuell identitet och en kollektiv gemenskap.

En stund till försökte hon med hästboken.

Fenix får en vän skulle den heta. Den skulle handla om en ensam sorgsen häst som ingen hade tid att pyssla om. Tanten som ägde den hade dött. Hästen gick ensam i hagen hela dagarna och han blev allt ledsnare och ledsnare. Men till slut var det en flicka som blev vän med honom. Felicia hette hon. Hon fick en trisslott av sin farmor och vann en hel miljon. Då kunde hon köpa Fenix och han fick flytta till ett stall med många hästar. Ja. Så fick det bli. Men nu gällde det att klura ut den allra första meningen. (RR, 68.)

Asklund (2013, 245) kallar, som ovan nämnts, den hästlösa hästflickan för drömflicka. Konstellationen finns inbakad i presentationen av Frossan, som sker just genom en dröm. Frimansson, liksom ofta hästboksgenren⁴ i övrigt bygger dessutom i detta gränsland upp en miljö som genom intertextualitet skapar en egen kanon, samt en kunskapstradering. Med kunskap syftar jag här främst på kunskap om hästar och tillvaron med hästar, men det antyds också att det finns en ingång till författarkunskapen, Frossan arbetar med sitt skrivande, utvecklar det genom läsande, är självkritisk och reflekterande kring berättelsens narrativ. Hästkunskapstraderingen blir synlig genom formuleringen ”Hon visste allt om hur man gjorde. Hon hade tittat i mammas gamla hästböcker och lärt sig på teve” ur *Rädda Rabalder*. Det är en kultur som Milles, Matthis och Hedén (2000, 9) beskriver som egen och självtillräcklig, samtidigt allomfattande.⁵

Det sammanhang som stallet och hästvärlden utgör är en kunskapskultur. Zetterqvist Blokhuis undersöker där hur relationen mellan häst, ryttare och tränare fungerar, och hur den talas om, i en samtida kontext i Sverige respektive Polen. Hon menar att ”Equestrian feel’ is a part of tacit knowledge and is considered as the most rewarding aspect of equestrian communication” (Zetterqvist Blokhuis 2019, 5). Hon använder sig av Aristoteles kunskapsbegrepp: *episteme* (teoretisk kunskap), *techne* (teknisk kunskap eller konst) och *phronesis* (praktisk kunskap), för att analysera hur kunskap skapas och används i relationen häst-ryttare-tränare. Den praktiska kunskapen är den som värderas högst, den som är *equestrian feel*. Zetterqvist Blokhuis (2019, 103–106) visar hur samtida teoretiska perspektiv, som posthumanism och Human-Animal Studies, utvecklats i samband med samvaron med hästar och påverkat hur man ser på hästen som varelse. Hon menar att större fokus idag läggs vid hästens egen agens, hästen ses inte längre som ett verktyg för att uppnå ett mål. Ytterligare understryker hon att ”we need to be open to the otherness of the horse, and constantly ask ourselves how the horse perceives our relationship in order to create a ‘becoming with’ together with the horse” (Zetterqvist Blokhuis 2019, 102). Detta kan ske då ryttaren är villig att lära sig och att känna. *Equestrian feel* innebär, å ena sidan, att känslan är en direkt och kroppslig upplevelse hos ryttaren, och å andra sida, involverar det ett kognitivt element. *Equestrian feel* kan betraktas som en form av *phronesis* – kunskapen om hur och när olika signaler ska användas i kommunikationen med hästen. Zetterqvist Blokhuis (2019, 107) ser det dock som ytterst viktigt att påpeka att *phronesis* har en såväl intellektuell som moralisk eller etisk aspekt – det kräver ett handlande som är bra för hästen. Det faktum att känslan också är moralisk pekar mot den maktsituation som råder mellan häst och människa, där människan alltid har ett ansvar för hästen på grund av hennes maktövertag. Detta kan jämföras med hur Bornemark och Ekström von Essen (2010, 16) i *Kentauren* pekar på det problematiska i att teoretisera kring en relation där endast den ena parten är intresserad av teoretiserande, och har möjlighet att ge en bild av relationen – något som också kan tillämpas på hästboken; också här är det endast människan som har möjlighet att bidra till

hästbokens bild av häst-människa-relationen. Kunskapen framställs alltså som en maktaspekt, som i relationen till hästen också innebär ett ansvar.

I Frossans fall synliggörs främst det Zetterqvist Blokhuis (2019, 103), med Aristoteles, kategoriserar som *episteme* eller *techne*. Att veta vad en häst behöver och hur man ska hantera relationen till hästen är det mest centrala. Zetterqvist Blokhuis skriver med utgångspunkt i ryttarens relation till den ridna hästen – men samma typ av kunskapsbehov finns även i övriga delar av den mänskliga samvaron med hästar. Kunskapen blir därmed också en väg till moraliska ståndpunkter, känsla och maktspel mellan flickorna i stallen. I *Rädda Rabalder* (2011) har Frossans favorithäst Rabalder flyttats från ridskolan till ett annat stall. Frossan och Bojan ser det som sin uppgift att rädda honom tillbaka till ridskolan eftersom de nya ägarna inte vet hur de ska ta hand om honom och därför inte, enligt flickorna, borde få ha häst. Här syns hur den moral som skrivs fram genom kunskapen och bristen på sådan härstammar ur känslan. Frossan blir upprörd över okunnigheten. Den känsla som skrivs fram i böckerna följer en djuretisk tradition, där frågan om djurs förmåga att känna, främst smärta, stått i centrum, här står Peter Singer (1975, 14–16) för tanken att djur känner smärta och att detta bör vara grunden för ett etiskt förhållande till djur (delvis eftersom det är lika omöjligt att förstå djurs smärta som andra människors smärta), medan René Descartes tanke om att djur – till skillnad från människor – inte hade känslor utan var ett slags själlösa automater (Ekström von Essen 2010, 49) står på andra sidan. Derrida arbetar vidare utifrån ett motstånd mot Descartes, men då främst i relation till djurs (icke-)förmåga att kommunicera – Derrida menar att Descartes påstående att djur saknar språk är felaktigt – här talar Derrida (20002, 400) specifikt om förmågan att ”svara”, ett ord som för Derridas resonemang vidare till ”ansvaret” – kommunikation och etiskt handlande placeras därmed i relation till varandra. Hos Frimansson ligger känslan främst hos Frossan, men den mänskliga känslan står alltid i relation till hästens förmåga att känna. Känslan kräver också ansvarstagande – vilket i sin tur kräver kunskap. Här gestaltas alltså ett idékomplex bestående av känsla, kunskap, etik – som samtidigt är starkt kopplat till det kroppsliga handlandet.

Jag har i detta avsnitt redogjort för den kultur som hästflickan befinner sig i, och hur hon tvingas förhålla sig till den. Hästkulturen är en kultur skild från det övriga samhället, ändå präglad av det. Den är, som Milles et al (2000, 9) uttrycker det, en civilisation. Här råder regler, den är långt från anarki. Men de regler som råder är i vissa fall närmast interna. Hästen ska sättas i första rummet, kunskapen om hästen är den kunskap som räknas.

Kärleken och kropparna

I det följande fördjupas analysen av *KoNa-klubben* genom en materialitets- och affektriktning, där fokus ligger på hur häst och människa kommunicerar och

hur kärlek och andra affekter spelar in i den fysiska miljön. Ridningen beskrivs i Frimanssons böcker som ett samspel mellan häst och ryttare, och jag vill här fånga hur Frimansson beskriver den typ av symbios eller *becoming with* som posthumanistiska teoretiker behandlar. Analysen tar avstamp i en diskussion om vad kommunikation innebär för Frossan, och hur hon lär sig kommunikation, för att sedan studera de tillfällen när kommunikationen inte fungerar, och slutligen granska vad den fysiska och mentala symbiosen innebär för flickan och hästen.

Jonna Bornemark och Ulla Ekström von Essen (2010, 20) visar hur icke-mänskliga djur å ena sidan kan ses som radikalt Andra, och hur det å andra sidan genom historien finns många exempel på (försök till) meningsfull kommunikation mellan människor och djur. De utgår från teoretiska inriktningar som Human-Animal Studies (HAS) och posthumanism. Starkast förankrade är de dock i fenomenologin, med de mänskliga erfarenheterna av *relationen* som ingång för att försöka hitta meningsfulla och möjliga sätt att tänka kring relation och kommunikation mellan häst och människa (Bornemark & Ekström von Essen 2010, 21). De teoretiska perspektiven som Human-Animal Studies innefattar bör ses som ett sätt att, som Mario Ortiz-Robles (2016, x) uttrycker det, inte separera människor från djur, utan ifrågasätta gränserna mellan mänskligt och djuriskt.

Haraway, som kan räknas till de posthumanistiska teoretikerna, gör i *When Species Meet* (2007) en liknande beskrivning av hur hennes *personliga erfarenhet* av att umgås med hundar utgör utgångspunkt för hur hon teoretiserar kring "non-human companions". Hon använder uttrycket *becoming with* (att bli med) för att beskriva "a subject- and object-shaping dance of encounters" (Haraway 2007, 4). Haraway argumenterar emot det hon ser som mänsklig exceptionalism, och för relationer och beroenden mellan raser ("interspecies dependencies"). Hon menar att "all mortal beings [...] live in and through the use of one another's bodies" (Haraway 2007, 79) och att denna typ av samvaro bör ses som bortanför dualistiska termer som herre/slav, mäktig/maktlös, fri/ofri eller aktiv/passiv, samtidigt som man måste medge att våld och lidande är ojämnt fördelat mellan mänskliga och icke-mänskliga varelser. Relevant för min läsning av flicka-hästrelationen är också Haraways (2007, 3) ståndpunkt att mötena mellan olika arter innebär att kroppen alltid befinner sig under (de)konstruktion och rekonstruktion, beroende av den andra, i en ständigt *becoming with*.

Frossan reflekterar genomgående över hur kommunikationen med hästen fungerar, och hur denna kommunikation är komplex och inte kan reduceras till enkelt förklarbara signaler utan gräver sig in i hennes hela varande: "Egentligen styr man ju inte bara med tyglarna", sa Frida. 'Man styr liksom med sig själv också. Med benen, sitsen och rösten'" (KMÄM, 38). Frossan lär sig hur hon ska kommunicera med kroppen, det Zetterqvist Blokhuis (2019, 103; i icke-fiktiva sammanhang) kallar *phronesis* eller *equestrian feel*. Kommunikationen mellan människa och häst (också här utanför fiktionen) beskrivs av Paul Patton (2003)

med fokus på makt och språk. Han menar att kommunikationen mellan människa och häst bör vara en dialog istället för att handla om dominans och lyfter fram Monty Roberts kommunikationsmetod "join-up" som ett gott exempel (Patton 2003, 88). Här används ögon och kroppsspråk för att kommunicera med hästen. Det är en typ av lingvistik där människor och hästar lever tillsammans, en form av tyst språk. Patton (2003, 89) menar att "the aids employed in riding work because they are embedded within a larger sensory field of touch, pressure, body contact, and attitude, including eye contact, which enables humans and horses to communicate with one another". Patton hämtar inspiration från Vicki Hearne som i *Adam's Task: Calling Animals by Name* (1986) skriver om att umgås med en specifik djurindivid, hur tillfredsställande det är att uppleva den relationen. Men kroppen innebär inte en enbart fysisk instans, kroppen har också en intention, det är kroppen som måste vara bestämd. Frossan måste lära sig att hästen genom kroppen kan förstå och uppfatta hennes vilja. Men hästarna förstår också andra saker, de "känner" och "känner på sig":

Flinga blev orolig. Hon ryckte till och tog några dubbelsteg. Frossan kände hur en darrning spred sig i kroppen på henne. Ända ner i benen. Hon försökte klappa Flinga för att lugna henne, men Flinga måste ha känt hennes rädsla. Hon darrade hon också. (FGF, 85.)

Hästen känner alltså både det människan vill sända ut, och det hon omedvetet signalerar. Känslan är central, den fungerar som ett kitt mellan häst- och människokropp, häst- och människohjärna. Men det är inte alltid som kommunikationen fungerar. Då blir det tydligt att Frossans kropp och sinne inte fullt ut kan kontrolleras av henne själv. Hon styr inte till hundra procent sina känslor och sin kropp, och kan därmed inte kommunicera med hästen.

"Lugn", mumlade hon sammanbitet. "Lugna dej, dumma häst."

Hästen hörde inte. Jo, hon kanske hörde, men hon brydde sig inte. En häst kunde man inte ljuga för. En häst kände genast om det var en van eller ovan ryttare den hade på ryggen. (RG, 94.)

Det sista citatet använder sig av begreppet lögn. Det går inte att ljuga för en häst. Detta innebär just det att kontrollen över den egna kroppen inte är fullkomlig. Man måste, för att kunna vara med hästen, vara sann mot sig själv, och hitta något i sig som inte är lögn. Kerry Mallan menar i *Secrets, Lies and Children's Fiction* (2014, 3) att trots att akademiker länge varit medvetna om sanningens komplexitet, förväntar en sig att barn ska ha en klar och okomplicerad förståelse av vad sanning. Själv ser hon relationen mellan sanning och lögn som komplicerad, också i barnlitteraturen. Det är delvis en annan typ av lögn och sanning än den Frimansson skriver om, inte mindre går den in i många av de dilemman Frossan ställs inför i böckerna. Hästarna blir ett sammanhang där Frossan inte

behöver ägna sig åt ”mänskliga” lögner, men där en annan typ av sanning blir nödvändig. Denna andra sanning är knuten till en kroppslig känsla, hästen känner människan, genom kroppen, och människans känsla (här oron) kan inte maskeras eftersom kommunikationen mellan människa och häst inte följer den mänskliga kommunikationens regler.

Equestrian feel, innebär alltså ett varande i kroppen som är sant både mot hästen och mot den egna agensen och upplevelsen. Det som ibland sker i ridningen, och som hela tiden eftersträvas, är ett slags symbios mellan häst och ryttare. Denna fungerar såhär:

Det var som om Rabalder kände exakt vad hon ville, och ansträngde sig för att också utföra det. Hon behövde nästan inte göra något alls, bara tänka. *Trav nu, Rabalder. Skritt. Och så trav igen.* Som om hennes och Rabalders hjärnor hade smält ihop till en enda. (TP, 91.)

Vinciane Despret (2004) skriver i en text som skildrar ett antal olika situationer präglade av att relation och kommunikation mellan mänskliga och icke-mänskliga kroppar står i centrum, varav en är ridsituationen om hur ryttarens oavsiktliga rörelser uppstår när hen tänker på vilka rörelser hästen ska utföra. Hästen känner dessa oavsiktliga rörelser och reproducerar dem samtidigt – analyser av rörelserna har visat att hästens och människans är exakt samma. Mänskliga kroppar har förvandlats av och till en hästkropp, vilket innebär att frågan om vem som påverkar och vem som påverkas inte längre kan få ett tydligt svar. Båda, människa och häst, är orsak och verkan av varandras rörelser. Båda framkallar och framkallas, påverkar och påverkas. Båda förkroppsligar varandras tankar (Despret 2004, 115).

Det fenomen som Despret beskriver – förkroppsligandet av varandras tankar – ligger mycket nära det som Frimansson skriver om i *KoNa-klubben*. Det är en sammansmältning av kropp och sinne, en total symbios mellan häst och ryttare. Detta är också en radikal symbios, i det att den skapar ett alternativ till det individuella mänskliga subjektet. Symbiosen mellan häst och flicka går i linje med en nymaterialistisk förståelse av agentskap och det mer-än-mänskliga (Jarlsdotter Wikström 2020, 243). Jag läser alltså Frimanssons böcker som möjliga att placera i en form av subjektiskritisk tradition – vilken jag dock nedan kommer problematisera.

Milles (2015) menar att hästboken fostrar till liv. Jag tolkar det som dels en fostran till samvaro och dels en personlig utveckling. Ask Lund (2013, 255) lyfter också fram hur flickan lär sig självförtroende och självkänsla genom ridningen. Detta kan tyckas som två motsatta poler: självutvecklingen och sammansmältningen. Jag vill dock hävda att symbiosen samtidigt fungerar som en väg till subjektet. Detta syns på flera ställen i Frimanssons böcker. Frossan blir till som Frossan i samband med ridningen och i symbiosen. Flickskapet, jaget, är ett resultat av relationen till hästen:

Flinga gick upp i tölt direkt, hon riktigt rann fram i mossan. Som en flod av lava, tänkte Frossan. Hon mindes ramsan som Gudmundur lärt henne.

Jag är Frossan, jag är Frossan.

Nu stämde det!

(FGF, 72.)

Här tydliggörs, genom en språklig ramsa, hur Frossan lär sig förstå sig själv som Frossan, genom att känna med hästen. Som jag tidigare påpekade, finns det i symbiostatiken en möjlig ingång till en subjektsskritik. Här kombineras dock denna med en form av jagbyggande. Identiteten, jaget, skapas därmed utifrån en tillvaro med andra, ett kollektiv. Det är när Frossan blir ett med Flinga som hon känner att hon kan bli sig själv – vilket sker genom språket och namnet, ramsan *Jag är Frossan*, som sedan accepteras genom känslan, ”Nu stämde det!”. Möjligtvis kan detta också innebära att läsaren – flickan – smittas av denna känsla av att jaget blir till genom tillvaron med hästen, samt genom läsningen av hästboken. Att läsa om hur en relation till hästen gör flickan till den hon är, uppmuntrar, eller med Milles ord, uppfostrar, till en etisk praktik där flickläsarens relation till hästen, till det icke-mänskliga, och erkännandet av att gränsen mellan människa och icke-mänskliga djur är både komplex, porös och kulturellt bunden, utgör centrum för läsarens subjektssvara. Subjektet, jaget, blir därmed till just genom dess upplösning.

Sammanfattning

Inger Frimanssons serie *KoNa-klubben* är på många sätt en typisk hästbok. Den innehåller drag både av den anglosaxiska mer äventyrliga delen av genren och av den svenska realistiska traditionen. I denna artikel har jag visat hur Frimanssons hästboksserie, som en representant för genren som helhet, med fördel kan förstås ur ett posthumanistiskt perspektiv då de skildrar intima artöverskridande relationer som involverar både kunskap och kropp. Böckerna skildrar en tillvaro med hästar där symbiosen mellan flickan och hästen blir det slags radikala allians som posthumanistisk teori uppmärksammar och undersöker. En kärlek över artgränserna som manifesteras i en sammansmältning av kropp och sinne framträder då hästböckerna läses genom en posthumanistisk lins. Den artöverskridande relationen som återfinns hos Frimansson utgör en kroppslig och materiell skildring av symbiosen mellan häst och flicka som kan förstås som en skildring av ett uppluckrat och komplext agentskap och en mer-än-mänsklig ingång till både den egna personen och världen. Nyrces (2019, 7) menar att *Sommaren med Sigge* skildrar en flicka som blir människa genom att gränsen för det mänskliga luckras upp. Något liknande sker i Frimanssons bokserie, Frossan blir en agent eller ett subjekt genom att hon går upp i symbiosen. Frossan i Frimanssons böcker är ingen autonom varelse, hennes jag

blir till genom samvaron med hästarna. Hennes kärlek till hästarna blir radikal i och med att den formar hennes upplevelse av världen och samhället, av den mänskligt strukturerade världen. Jag läser det som en kärleksfull ingång till en kritisk position. Litteraturen bör här läsas medhårs och mothårs – samtidigt. Jag har använt mig främst av en medhårsläsning i mitt uppmärksammande av läckage mellan det mänskliga och icke-mänskliga i Frimanssons texter (Österholm 2012, 91–93). Samtidigt kan denna läsning riskera att bli romantiserande, och osynliggöra hur det teoretiska ändå alltid sker på människans villkor (Bornemark & Ekström von Essen 2010, 16). Jag vill uppmuntra till en läsart som rör runt i pälsen, som låter sig dras med i fartvinden, som tillåter mig som läsare att smälta samman med dessa fiktiva flickor och hästar, men som samtidigt ser risken i att uppslukas av det revolutionära och missa de mänskliga privilegierna som ännu består.

Noter

- 1** Flickforskningen är ett tvärvetenskapligt fält som innefattar en rad olika typer av forskning, med det gemensamt att flickan ställs i centrum. Fältet är relativt nytt, men har under de senaste åren utvecklats. Exempel på forskningsområden som ingår i fältet är sociologi, historia, konst- och litteraturvetenskap. På internationell nivå kallas området *Girlhood Studies* och är även här aktuellt och växande. Det nordiska nätverket *FlickForsk!* har gett ut böckerna *En bok om flickor och flickforskning* (2010), *Flicktion. Perspektiv på flickan i fiktionen* (2013) och *Nordic Girlhoods* (2017).
- 2** Mycket av den forskning som bedrivits kring hästboken har velat visa att genren inte är så ytlig som den ansetts vara. Detta gäller även min ingång. I artikeln "Men i hjärtat fanns ingen annan" i *Samlaren* (2020), skriver jag om kärleken mellan häst och flicka i Lena Furbergs serieföljetong *Stallgänget på Tuva*. Där lyfter jag fram seriens nyanserade porträtt av komplicerade kärleksrelationer.
- 3** "Stallen gjer jentene til 'citizens', dei blir introdusert til 'other worlding' (Haraway 2008, 20), dei får ansvar og blir møtt med gjensidig respekt av heste-kameratane." (Min översättning.)
- 4** Bland andra Lena Manderstedt (2020) uppmärksammar detta: "Det finns flera saker att lyfta fram, men en som är slående är 'det litterära arvet' eller intertextualitet, om man så vill."
- 5** Drömmen som alternativ blir viktig när hästillvaron i övrigt är starkt präglad av kapitalistiska strukturer. Ekonomin styr vad som är möjligt och flickans relation till hästen är utelämnad åt en ägandestruktur (Se Asklund 2013, 247; Hedenborg 2006, 21). Att läsa denna ekonomiska begränsning av relationen i förhållande till den post-humanistiska inriktningen, där bland annat Braidotti (2019, 2) uppmärksammar hur människan och det mänskliga som kategori aldrig kan vara och aldrig varit neutralt, utan alltid präglad av maktstrukturer och ojämlika privilegier, blir här relevant för att visa på hur det är en *mänsklig* kapitalistisk struktur som styr möjligheten till relation mellan arter – samtidigt bör det påpekas att denna relation alltid kommer också innebära

just *läckage*, där det mänskliga subjektet och de mänskliga maktstrukturerna aldrig fullt ut kan styra världen. Det ekonomiska, som är ett viktigt spår i tidigare forskning kring hästboken, märks i böckernas dramaturgi och förutsättningar. Finansieringen sker ofta slumpartat – Frossans ridlektioner betalas av farmors lottovinst, Fiona har råd med resan till Island genom ett stipendium. Här uttrycks en klasskillnad genom bristen på pengar, men de problem som den medför löser sig alltid. Strukturerna uppmärksam-

mas även på ett internationellt och politiskt plan. Här berättas om hästarna på Irland som ägarna inte har råd att ha kvar på grund av den ekonomiska krisen. På detta sätt visas hur relationen mellan häst och människa präglas av och utelämnas åt de ekonomiska strukturerna. Men ekonomin som instans ifrågasätts aldrig. Istället handlar drömmarna om att nå den punkt där man har råd. Maktlösheten inför den ekonomiska strukturen synliggörs men rubbas aldrig i grunden.

Litteratur

Primära källor

- Frimansson, Inger 2011. *Rida på Golden*. Stockholm: Bonnier Carlsén.
Frimansson, Inger 2011. *Rädda Rabalder*. Stockholm: Bonnier Carlsén.
Frimansson, Inger 2012. *Kan man älska Misja?* Stockholm: Bonnier Carlsén.
Frimansson, Inger 2013. *Tröst hos Pinto*. Stockholm: Bonnier Carlsén.
Frimansson, Inger 2014. *Lita på Dunder*. Stockholm: Bonnier Carlsén.
Frimansson, Inger 2015. *Full galopp på Flinga*. Stockholm: Bonnier Carlsén.

Sekundära källor

- Asklund, Helen 2013. Hästflickan i förändring i Linn [sic] Hallbergs och Pia Hagmars hästböcker. I *Flicktion: Perspektiv på flickan i fiktionen*. Red. Eva Söderberg, Mia Österlund & Bodil Formark. Malmö: Universus Academic Press, 243257.
- Bornemark, Jonna & Ulla Ekström von Essen (red.) 2010. *Kentauren. Om interaktion mellan häst och människa*. Södertörn Studies in Practical Knowledge 4.
- Braidotti, Rosi 2013. *The Posthuman*. Cambridge: Polity Press.
- Braidotti, Rosi 2017. *Posthuman Knowledge*. Cambridge: Polity Press.
- Braidotti, Rosi 2021. *Posthuman Feminism*. Cambridge: Polity Press.
- Cosslett, Tess 2016 (2006). *Talking Animals in British Children's Fiction 1786-1914*. Abingdon & New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315241852>
- Deleuze, Gilles & Félix Guattari 1987. *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia (Mille plateaux, 1980)*. Övers. Brian Massumi. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Derrida, Jacques 2002. The Animal That Therefore I Am (More to Follow) (L'Animal que donc je suis (à suivre)). Övers. David Wills. *Critical Inquiry* 28: 2, 369–418. <https://doi.org/10.1086/449046>
- Despret, Vinciane 2004. The Body We Care For: Figures of Anthro-zoo-genesis. *Body & Society*, no. 2–3. <https://doi.org/10.1177/1357034X04042938>
- Foucault, Michel 1971, *The Order of Things: An Archaeology of the Human Sciences*. New York: Pantheon.

- Hallberg, Kristin 2003. Hästböcker – en litteraturform att ta på allvar. *Opsis Kalopsis* 2, 34–39.
- Haraway, Donna 2007. *When Species Meet*. Minneapolis/London: University of Minnesota Press.
- Hearne, Vicki 1986. *Adam's Task: Calling Animals by Name*. New York: Knopf/Skyhorse Publishing.
- Hedén, Anne, Moa Matthis & Ulrika Milles 2000. *Över alla hinder: En civilisationshistoria*. Stockholm: Bonniers.
- Hedenborg, Susanna 2006. Från *Den svarta hingsten till Klara, färdiga gå*: Stallbackskultur i hästbocken under andra hälften av 1900-talet. *Barnboken* 1, 20–33. <https://doi.org/10.14811/clr.v29i1.96>
- Jacques, Zoe 2015. *Children's Literature and the Posthuman: Animal, Environment, Cyborg*. New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203581490>
- Jarlsdotter Wikström, Jenny 2020. *Materiella vändningar: Läsningar av Parland, Linspecter, Berg och Byggmästar*. Umeå: Umeå universitet.
- Mallan, Kerry 2013. *Secrets, Lies and Children's Fiction*. Houndmills & New York: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1057/9781137274663>
- Manderstedt, Lena 2020. Intervju. I *Bara Hästböcker*. Red. Anna Nygren, Katja Timgren & Malin Eriksson Sjögård. <https://barahastbocker.wordpress.com/2020/05/25/intervju-med-lena-manderstedt-om-hennes-hastboksforskning/>
- Matthis, Moa 1997. Romantisk stallhierarki – om hästflickor, gödseldoft och frånvarande fäder. *Dagens Nyheter* (20.2.1997).
- Matthis, Moa 2015. Hästboken fostrar till liv. *Dagens Nyheter* (13.6.2015).
- Nilson, Maria 2012. Skeva och queera läsningar av chick lit. I *Chick lit – brokiga läsningar och didaktiska utmaningar*. Red. Nilson, Maria & Helene Ehriander. Stockholm: Liber, 189–205.
- Nu: Det liberala nyhetsmagasinet* (3.11.2016).
- Nyrnes, Aslaug 2019. Jente–hest-kameratskap på tvers av artar: Hesteboka i økokritisk perspektiv. *Barnelitterært forskningstidsskrift* 1, 1–9. <https://doi.org/10.18261/issn.2000-7493-2019-01-11>
- Ortiz-Robles, Mario 2016. *Literature and Animal Studies*. Oxfordshire: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315880389>
- Patton, Paul 2003. Language, Power and the Training of Horses. I *Zoontologies: The Question of the Animal*. Red. Cary Wolfe. Minneapolis/London: University of Minnesota Press.
- Persson, Ann-Sofie 2020. Narrative Strategies Giving Voice to the Silenced Subject. The Horse in Fiction for Children. *Barnboken* 43, 1–18. <https://doi.org/10.14811/clr.v43.539>
- Ratelle, Amy 2015. *Animality and Children's Literature and Film*. Houndmills & New York: Palgrave MacMillan. <https://doi.org/10.1057/9781137373168>
- Sedgwick, Eve Kosofsky 2003. *Touching Feeling: Affect, Pedagogy, Performativity*. Durham & London: Duke University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv11smq37>
- Singer, Peter 1975. *Animal Liberation: A New Ethics for our Treatment of Animals*. New York: New York Review/Random House.
- Wolfe Cary 2009. *What Is Posthumanism?* Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Zetterqvist Blokhuis, Mari 2019. *Interaction Between Rider, Horse and Equestrian Trainer – a challenging puzzle*. Stockholm: Södertörns högskola.
- Österholm, Maria Margareta 2012. *Ett flicklaboratorium i valda bitar. Skeva flickor i svenskspråkig prosa från 1980 till 2005*. Uppsala universitet: Rosenlarv Förlag.